

ИЗВЕШТАЈА О ОЦЕНИ ДОКТОРСKE ДИСЕРТАЦИЈЕ

I ПОДАЦИ О КОМИСИЈИ

На основу члана 127 Статута Филолошког факултета Универзитета у Београду и члана 128 Закона о високом образовању Наставно-научно веће на седници одржаној 25. јуна 2014. године донела је одлуку о образовању Комисије за преглед и оцену докторске дисертације коју је мр Драгана Ђорђевић предала под насловом *Спортска терминологија у стандардном арапском језику*.

2. КОМИСИЈА

1. Др Анђелка Митровић, редовни професор; Оријентална филологија; 22. 05. 2006, Филолошки факултет, Београд
2. Др Снежана Петровић, виши научни сарадник; Оријентална филологија; 01. 10. 2008, Институт за српски језик САНУ, Београд
3. Др Ивана Мали, доцент; Арабистика; 11. 3. 2014, Филолошки факултет, Београд

II ПОДАЦИ О КАНДИДАТУ

1. Име, име једног родитеља, презиме:
Драгана, Миодраг, Ђорђевић
2. Датум рођења, општина, република:
21. 12. 1972, Београд, СР Србија
3. Датум одбране, место и назив магистарске тезе:
29. 6. 2014, Филолошки факултет Универзитета у Београду, *Систем граматичког члана у семитским, алтајским и индоевропским језицима (контрастивна и компаративистичка анализа)*
4. Научна област из које је стечено академско звање магистра наука:
Арабистика

III НАСЛОВ ДОКТОРСKE ДИСЕРТАЦИЈЕ

Спортска терминологија у стандардном арапском језику

IV ПРЕГЛЕД ДОКТОРСKE ДИСЕРТАЦИЈЕ

Докторска дисертација мр Драгане Ђорђевић *Спортска терминологија у стандардном арапском језику* броји 439 стране компјутерског текста и подељена је на следећа поглавља: **Увод** (1-2), **Спорт: историја и значај** (3-43), **Терминологија и термини: теоријска перспектива** (44-90), **Настанак и развој терминологије као дисциплине на Западу** (91-101), **Настанак и развој терминологије као дисциплине код Арапа** (102-128), **Развој лексикологије код Арапа** (129-168), **Корпус терминологије у стандардном арапском језику** (169-240), **Анализа корпуса** (241-331), **Особине језика спорта и контекстуална реализација арапске спортске терминологије** (332-391), **Закључак: арапски као специјални језик спорта у упоредној перспективи** (392-399), **Литература** (400-423) и **Прилози** (424-434). Поглавља су подељена на потпоглавља која ближе обрађују мање проблемске целине којима се рад бави. На крају рада стоје и: Биографија аутора (435), Изјава о ауторству (436), Изјава о истоветности штампане и електронске верзије докторског рада (437) и Изјава о коришћењу (438-439).

V ВРЕДНОВАЊЕ ПОЈЕДИНИХ ДЕЛОВА ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ

Обрада спортске терминологије у стандардном арапском језику у овом раду обухвата пописивање, класификацију и лексиколошку анализу узорка спортске терминологије у писаној комуникацији, односно квалитативну анализу реализације лексема и термина везаних за различите гране спорта у спортском научном и публицистичком функционалном стилу.

У уводу рада мр Драгана Ђорђевић је најпре сажето представила циљеве и методологију рада и одредила један од кључних термина – савремени стандардни/савремени књижевни арапски језик. Због изузетног значаја за тему рада, позабавила се и модернизацијом арапског језика и арапског лексикона у 19. веку насталу под утицајем интензивних контаката са Западом, започетих крајем 18. века. Указала је и на велики несклад између места спорта у друштву, односно у различитим писаним и електронским медијима и између лингвистичких/терминолошких истраживања и изучавања специјалног језика спорта.

На почетку другог поглавља **Спорт: историја и значај** кандидаткиња је пошла од одређења да је термин спорт „изворно коришћен да означи врло широк појам забаве и игре, док је данашње значење добио у 19. веку, у Енглеској, колевци модерног спорта“ (3). Навела је неколико значајнијих дефиниција спорта, из перспективе науке о спорту и социологије, уз констатацију да она универзална и општеприхваћена не постоји. У уводним разматрањима осврнула се, неизбежно, и на арапски еквивалент за термин „спорт“ – „ḡiyada“ и настанак тог деривата из корена *ḡud.

У овом поглављу навела је и више различитих класификација спортова и спортских дисциплина, на десетак страница представила је историјски развој спорта у свету, поменувши интересантну чињеницу да материјални докази о упражњавању спортских активности и организованом систему физичког васпитања сежу у врло далеку прошлост – у Кину пре 4000 година. Што се тиче Блиског истока и арапског света, подаци о бављењу различитим физичким активностима врло су оскудни за поједине историјске фазе, на пример за преисламски период, када се номадско становништво Арабљанског полуострва бавило првенствено ловом, верујући да кроз њега добија „божански благослов, било у виду обиља хране или у виду повољних климатских услова“ (17). Први муслимани добили су препоруке од Пророка Мухамеда, забележене у исламској предаји (хадисима), да могу упражњавати трчање, рвање, стрелаштво, бацање копља, јахање, пливање, триктрак и шах. Тој листи временом су додаване и друге физичке активности као што су коњички спортови, дизање тегова, мачевање, трке речних чамаца, потом лов и соколарство, особито популарни у средњем веку. У посебном поделењу кандидаткиња се осврнула на друштвено-политичку улогу спорта у арапском свету у колонијалном и постколонијалном периоду (19. и почетак 20. века), када су колонијалне силе у овај регион, поред осталог, са собом донеле и различите спортове. Значај спорта у том периоду непрестано је растао, а с тим и доминација спорта у различитим медијима. Најпопуларнији „увезени“ спорт врло брзо је постао фудбал, а нешто касније и други спортови са лоптом – кошарка и рукомет, односно поједине атлетске дисциплине. У другој половини 20. века спорт је у свету постао „глобална индустрија“, а то није могло мимоићи ни арапски свет. Говорећи о модерном добу, Д. Ђорђевић се посебно позабавила важном улогом коју је спорт одиграо, а коју и даље игра у еманципацији арапске жене (36-38). Неколико страница у овом делу рада одвојила је и за још једну битну данашњу глобалну реалност – коришћење спортских манифестација, утакмица и стадиона за пропаганду и промовисање одређених политичких и религијских циљева (38-49).

Завршна разматрања у овом поглављу одвојена су за спорт у лингвистичким проучавањима. Нагласила је да се, иако је спорт веома распрострањен и има значајну улогу у савременом друштву и култури из више разлога – здравствених, такмичарских, националних, политичких, социјалних, економских, потом за бизниса, такође за индивидуални, тимски и национални идентитета, и слично, мора, нажалост, констатовати да у лингвистичким истраживањима није довољно заступљен, особито не у арапском свету, где је спорт сасвим споредна тема. Отуда је и илустративна листа радова посвећених овој тематици веома оскудна (41-43)

Треће погледље **Терминологија и термин** представља неопходан теоријски оквир за обраду главне теме, а то је спортска терминологија у стандардном арапском језику. Полазна тачка у овом делу је дефиниција појма *терминологија*, где је позивањем на радове релевантних лингвиста, указано на вишезначност и интердисциплинарни природу терминологије, односно сложеност научног приступа овој проблематици (44-47). Потом је врло детаљно и опширно представљен и однос терминологије и

сродних лингвистичких дисциплина, као што су примењена лингвистике, лексикологија и лексикографија (47-53).

Трећи пододељак бави се дефиницијом термина, при чему је наведено више одређења овог за дисертацију, такође, кључног појма, а његова природа и системска обележја представљени су цитирањем више релевантних извора и аутора и кроз неколико графичких приказа релација термин-појам, термин-стварност, термин-дискурс, термин-лексема и слично (53-61).

Класификација термина, односно класификација грађења термина по различитим критеријумима, такође су веома широко обрађени у више потпоглавља – **Класификација начина грађења термина на основу тока њиховог кретања у односу на лексички фонд, Класификација термина према формалном критеријуму, Класификација термина према функционалном критеријуму, Класификација термина према значењском критеријуму, Класификација термина према критеријуму порекла** (61-74).

Констатујући да се дефинисање и класификација термина „не могу свеобухватно сагледати без разматрања односа међу појмовима на које упућују“ (74), мр Драгана Ђорђевић је и ову комплексну проблематику веома детаљно обрадила и систематизовала кроз више тематских целина: односи међу појмовима, логички односи, онтолошки односи, односи ефекта, однос изизмеђу појма и термина, моносемија, моносемија са мононимијом, плуривалентност, синонимија, мононимија (74-90).

Четврто поглавље **Настанак и развој терминологије као дисциплина на Западу**, природни је наставак претходног. Настанак и развој модерних термилошких истраживања везује се за доба индустријске револуције која је започела у 18. веку у Енглеској, одакле су се она постепено ширила по Европи, САД и у другим деловима света. Интернационализација науке у 19. веку интензивирала је ову врсту лингвистичке делатности, особито у окриљу природних наука. Поменута тематика систематизована је кроз следећа поглавља: **Хронолошки преглед развоја терминологије на Западу, Правци у проучавању терминологије на Западу – Бечка термилошка школа, Совјетска термилошка школа, Прашка термилошка школа, Социолингвистички приступ у проучавању терминологије** (91-101).

Пето поглавље посвећено је настанку и развоју терминологије као дисциплине код Арапа. Корени ове врсте проучавања арапског језика сежу у преисламски период и имају континуитет све до данашњих дана. Контакти са Западом у 19. веку у великој мери су утицали на модернизацију свих сегмената арапских друштава, укључујући ту и сам арапски језик, у оквиру чега је интензивирано и институционално и персонално бављење терминологијом. Међутим, проучавање арапског језика има веома дугу традицију чије су чврсте научне основе поставили филолози куфске и басранске граматичке школе још у 8. и 9. веку, Халил ибн Ахмед и Сибавејхи, утемељивачи арапске граматике и састављачи првих арапских речника. Хронолошки преглед развоја термилошких истраживања код Арапа подељен је на више периода – присламски и рани исламски период (до краја 7. века), средњовековни период (од 8. до 12. века), период декаденције (од 13. до 18. века), и савремени период (од 19. века до данас), као и на два праваца – средњовековни и модерни (102-128). У оквиру тога су свеобухватно представљена филолошка, граматичка, лексичка и термилошка проучавања и активности везане за арапски језик, специфичности развоја арапског лексикона, односно терминологије као његовог посебног дела, као и утицај историјских и друштвених околности на тај развој.

Лексикографској делатност код Арапа, посвећено је шесто поглавље насловљено **Развој лексикографије код Арапа** (129-168). Она је представљена веома детаљно на основу два критеријума – хронолошког и критеријума речничке типологије, а кроз следеће одељке: **Хронолошки преглед развоја арапске лексикографије, Преглед речничке типологије у арапској лексикографији, Речници са лексичко-семантичким принципом класификације, Речници са аналитичко-морфолошким принципом класификације, Речници са фонетско-пермутативним устројством, Речници са алфabetско-пермутативним устројством, Речници са алфabetско-кружним устројством, Речници са принципом римовања према последњем коренском консонанту, Речници са примарним алфabetским принципом према првом коренском консонанту (7-18. век) и (19. и 20 век), Речници са примарним алфabetским поретком према првом коренском консонанту, Термилошки речници, Речници спортске терминологије и Арабистички речници**. За тему дисертације у овом поглављу битан је претпоследњи одељак у коме су поменути пионирски подухвати и у најкраћим цртама представљени значајнији речници спортске терминологије (163-166).

Централни део рада јесте седмо поглавље **Корпус спортске терминологије у стандардном арапском језику**, у коме су најпре наведени принципи ексцерпције термина и организације двојезичног арапско-српског речника спортских термина који је састављен наменски, за потребе дисертације. Детаљно су побројани и извори из којих су вађени термина, као и различити општи и стручни речници као посебна врста извора.

Арапско српски речник спортске терминологије обухватавта 1983 термина из различитих спортских дисциплина, али и из спортске медицине, а укључени су и називи спортских реквизита, називи спортских правила, покрета, спортских савеза и слично.

Осмо поглавље насловљено **Анализа корпуса спортске терминологије** (241-331) посвећено је квантитативној и дескриптивној анализа корпуса „према вишеструким критеријумима који се заснивају на механизмима који су коришћени за њихову изградњу. То су: формални, функционални и семантички механизми, као и механизам међујезичког позајмљивања“ (242). На почетку поглавља одређени су термини битни за овај део рада – *лексема* и *реч*, а побројане су и методе за стварање лексема/термина, као што су деривација, композиција, стварање термилошких синтагми и скраћивање. Сваки творбени поступак укратко је дефинисан и илустрован са више репрезентативних примера, углавном из корпуса спортске терминологије, као и самим поступком деривације. Квантитативна анализа уз сваки творбени модел и механизам показала је њихову процентуалну заступљеност у понуђеном корпусу.

Овај део рада систематизован је у више тематских целина, као што су: анализа термина у оквиру арапске спортске терминологије према формалном критеријуму, анализа спортских термина насталих деривацијом, композицијом, скраћивањем, методама међујезичког позајмљивања, директним позајмљивањем, директним превођењем, функционалним методама грађења, конверзијом, лексикализацијом, терминологизацијом, трансдисциплинарним позајмљивањем, семантичким методама грађења, синегдохом. Посебна пажња поклоњена је процесу стварања термилошких неологизама и статусу термилошких дублета.

У деветом поглављу насловљеном **Особине језика спорта и контекстуална реализација арапске спортске терминологије**, кандидаткиња се бавила специјалним језиком и функционалним стилевима и њиховом класификацијом уопште (332-341), а потом лексичко-термилошким особиностима спортског научног, односно спортског публицистичког стила у савременом стандардном арапском језику. Спроведена квалитативна анализа научног функционалног стила показала је да се избор термилошких јединица у њему „налази у функцији остварења ефикасне научне комуникације међу високо специјализованим стручњацима“ што важи како за „специфичан одабир високостручних термина, тако и за одабир других лексичких јединица, њихов низак ниво полисематизације, као и за њихово карактеристично понављање“ (361). У погледу употребе термина, овај функционални стил карактерише „присуство великог броја стручних термина који су већином настали међујезичким позајмљивањем, често двојезично навођење термина, коришћење симбола из других семијотичких система и облика насталих скраћивањем, ограничено присуство полисемије, синонимије и антонимије, учестало понављање термина, глаола и бројних фраза“ (361).

У погледу спортског публицистичког стила у савременом стандардном арапском језику, кандидаткиња закључује да га карактерише „присуство знатног броја термина, с тим што они припадају различитим лексичко-стилским слојевима. Овакво 'раслојавање' специјалног језика спорта и терминологије последица је сициолингвистичког феномена *лексичке/термилошке банализације*“ (365).

У **Закључку** рада, са поднасловом: **арапски као специјални језик спорта у упоредној перспективи**, мр Драгана Ђорђевић истиче да арапски као специјални језик спорта представља нехомоген систем из више разлога лингвистичке и изванлингвистичке природе.

Термилошке сличности и разлике у спортском научно-формалном стилу и спортском публицистичком стилу врло прегледно су представљене, уз остало и табеларно.

У делу **Закључка** кандидаткиња је арапску спортску терминологију посматрала из перспективе идеалног термина који поседује следеће одлике: транспарентност, интернационалност, устаљеност употребе, краткоћу, систематичност, недвосмисленост, прецизност и несинонимност (393-397) и закључила да веома ретки термини у речнику састављеном за потребе овог рада, који испуњавају све наведене особине.

У завршним разматрањима у **Закључку**, кандидаткиња је, уз остварен увид у релевантне арапске речнике спортске терминологије, истакла да се у њима налазе само они термини који се користе у формалним ситуацијама и констатовала расцеп између „изразито прескриптивног усмерења

званичних речника и реалне језичке употребе, чак и у текстовима који припадају строго научном функционалном стилу“ (398).

На самом крају Закључка назначени су могући правци будућих истраживања у области спортске терминологије, посебно арапског као специјалног језика спорта.

Литература (400-420) обухвата 110 јединица релевантних књига и чланака у периодици и Секундарне изворе (421-423)

Иза литературе налази се више прилога – текстова из различитих спортских часописа и књига, као и странице речника у којима је представљена контекстуална и појединачна употреба појединих термина.

VI Списак научних и стручних радова који су објављени или прихваћени за објављивање на основу резултата истраживања у оквиру рада на докторској дисертацији

1. „Прилог проучавању система граматичког члана у семитским језицима“ / *Филолошки преглед*, XXXIX, 2 2002, 139 – 153.

2. „Неке distribucionalno–funktionalne odlike sistema gramatičkog člana u semitskim i indoevropskim jezicima“ / Истоци и утоци : сећање на Славољуба Ђинђића : зборник радова, Београд : Филолошки факултет, 2009, 353–366.

3. „Kvalitativna analiza leksičkih, morfoloških i sintaksičkih osobina jezika sporta u savremenom standardnom arapskom jeziku“ / *Komunikacija i kultura online*, III, 3, 2012, 9–43.

VII ЗАКЉУЧЦИ ОДНОСНО РЕЗУЛТАТИ ИСТРАЖИВАЊА

Дисертација је функционално структурирана, а резултати до којих је кандидаткиња дошла истражујући корпус спортске терминологије начињен за ову прилику ексцерпцијом термина из различитих извора, изложени су прегледно и јасно. Дисертација садржи наопходан теоријски оквир везан за дефиницију термина и различите термилошке проблеме и институције уопште, и посебно оне специфичне за арапски језик.

Међутим, треба напоменути и то да су неки делови дисертације прешироко постављени, преопширно обрађени и оптерећени мноштвом детаља небитних за саму тему рада. То се посебно односи на следећа поглавља: **Терминологија и термини: теоријска перспектива** (44-90), **Настанак и развој терминологије као дисциплине на Западу** (91-101), **Настанак и развој терминологије као дисциплине код Арапа** (102-128) и **Развој лексикологије код Арапа** (129-168), која су могла бити много краћа и концентрисана на информације битне за обраду спортске терминологије у стандардном арапском језику.

Супротно томе, у другом поглављу **Спорт: историја и значај** (3-43), на адекватан начин, у правој мери и функционално представљени су развој и значај спорта у људском друштву уопште, односно у арапском региону, као и лингвистичка проучавања језика спорта у арапском и другим језицима.

Обрада и анализа разноврсног и разноликог речничког корпуса, који обухвата 1983 јединице ексцерпираних из различите спортске стручне литературе и новинских чланака из више арапских земаља, изискивали су примену сложеног аналитичког и истраживачког поступка. Методологија при изради дисертације у потпуности је била усклађена са задацима постављеним у дисертацији. Истраживање обухвата дескриптивну, квантитативну и квалитативну анализу репрезентативног корпуса арапских спортских термина. Квалитативна анализа везана је за конкретне употребе спортске терминологије у писаним реализацијама научног функционалног стила и публицистичког функционалног стила, а њени резултати одредили су најбитније одлике спортске терминологије у прагматичком и сициолингвистичком смислу, односно одлике арапског као специјалног језика спорта. Она је показала да постоји лексичко/терминолошко „раслојавање“, што је последица социолингвистичког феномена лексичке/терминолошке банализације и „манифестује се као појава слоја формалне терминологије, слоја граничне терминологије и слоја неформалне терминологије са дијалектизмима“

Дескриптивно-квантитативна анализа корпуса арапске спортске терминологије показала хијерархију творбених модела и механизма на чијем челу су у овој термилошкој области: композиција, деривација и међујезичко позајмљивање.

Изнети закључци везани за настанак и формирање спортског терминосистема, принципе деривације и дистрибуције спортске лексике у арапском језику, као и речник који чине фреквентни термини имаће и теоријски и апликативан значај за више научних дисциплина и области, а у лингвистици особито за језик струке.

VIII ОЦЕНА НАЧИНА ПРИКАЗА И ТУМАЧЕЊА РЕЗУЛТАТ ИСТРАЖИВАЊА

Начин обраде грађе и извора, као и презентација резултата истраживања везаних за област спортске терминологије и функционалне стилове – научни и публицистички – у стандардном арапском језику, потврђује актуалност и релевантност одабране теме дисертације, као и способност кандидата за самосталан научно-истраживачки рад, уочавање релевантних научних проблема и формулисање квалитетних закључака.

У том смислу она представља самосталан и оригиналан научни допринос, пре свега, нашој лингвистичкој арабистици.

X ПРЕДЛОГ:

На основу укупне оцене дисертације, комисија предлаже:

Комисија једногласно позитивно оцењује докторску дисертацију мр Драгане Ђорђевић, предлаже Наставно-научном већу Филолошког факултета у Београду да њено мишљење усвоји и по окончаној процедури кандидата позове на одбрану.

КОМИСИЈА

1. Др Анђелка Митровић, редовни професор, ментор
2. Др Снежана Петровић, виши научни сарадник Института за српски језик САНУ
3. Др Ивана Мали, доцент